

Η «απομείωση» του Ελσίνκι στην ελληνική πολιτική σκηνή

► Του Χρήστου Ποζάκι

Καθηγητή Διεθνούς Δικαίου, αντιπρόεδρου Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Πρ. υφυπουργού Εξωτερικών

Η φιλολογία που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα μετά την απόφαση του Ελσίνκι για την καταρχήν αποδοχή της Τουρκίας ως υποψήφιας χώρας -με όλους τους περιορισμούς που τη συνόδευαν- τείνει να αποδομείται. Είναι σύνθετο πολιτικό σκεπτικό, συρρικνώνοντας το σε ένα ή δύο από τα πιθανά συστατικά γνωρίσματά του. Ο πολιτικός λόγος γύρω από την ελληνική πρωτοβουλία στο Ελσίνκι έχει απομειώσει, όπως θα έλεγαν οι κοινωνικοί επιστήμονες, τη σύνθετη πραγματικότητα της πολιτικής απόφασης σε δύο εύπεπτες διαπιστώσεις, που και οι δύο μας οδηγούν σε αρνητικά συμπεράσματα: πρώτον, η Ελλάδα εξαναγκάστηκε στο Ελσίνκι να συναινέσει στη συμμετοχή της Τουρκίας στα χορεία των υποψηφίων χωρών, και δεύτερον, παρά την ύπαρξη αρκούντων μνημών από τον ελληνικό συμβιβασμό δεν έχουν υπάρξει σοβαρές ενδείξεις από την τουρκική πλευρά αναγνώρισης της ευεργεσίας, μέσα από χειρονομίες καλής θέλησης για την επίλυση.

Η πραγματικότητα είναι, ωστόσο, διαφορετική και πολύπλευρη. Η Ελλάδα είχε για ορισμένα χρόνια ασκήσει μια πολιτική αρνησικυρίας απέναντι στις τουρκικές οικονομικές και ενταξιακές αξιώσεις, που είχε πια αγγίξει τα λειτουργικά όριά της. Ήταν απόλυτα σαφές, για όσους παρευρέθηκαν στην Ιερουσαλήμ, ότι οι ελληνικές αντιρροήσεις δεν είχαν πετύχει να μεταθέσουν τις τουρκικές θέσεις για το Αιγαίο και την Κύπρο ούτε κατά το ελάχιστο, τόσο γιατί η Τουρκία θεωρούσε εκβιαστική την ελληνική στάση, και δεν ήθελε να δείξει ότι υποχωρεί απέναντι σε αυτήν όσο και γιατί τα αγαθά που θα προέκυπταν από μια υποχώρηση δεν ήταν τόσα και τόσο άμεσα, ώστε να την οδηγούσαν σε ριζικές τροποποιήσεις της συμπεριφοράς. Ας μην ξεχνάμε ότι η τουρκική πολιτική είναι ένα παίγνιο με πολλούς πρωταγωνιστές, που δεν ομοιοούν απαραίτητα, ή ότι ανάμεσα τους υπάρχουν δυνάμεις που προτιμούν μια στρατηγικά αναβαθμισμένη περιφερειακή Τουρκία (εις βάρος της Ελλάδας), παρά μια ευρωπαϊκή κατεύθυνση που οδηγεί σε άγνωστες απειλές. Από την άλλη μεριά, η ελληνική πολιτική, είχε, όμως, πετύχει να κινητοποιήσει τους Ευρωπαίους και τους Αμερικανούς στην προσπάθεια αναζήτησης λύσεων. Όταν, λοιπόν, η Ελλάδα διαπραγματεύτηκε την άρση της αρνησικυρίας της, το έδαφος ήταν πρόσφορο για παροχές από την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως αυτές που αποτυπώθηκαν στο κείμενο του Ελσίνκι: την ανεμπόδιστη ένταξη της Κύπρου στην Ένωση, ανεξαρτήτως πολιτικής λύσης και την υποχρέωση, για την Τουρκία, αποδοχής της υποψηφιότητας. Κάτι που λειτουργούσε, ως όχημα, και στην τουρκική πολιτική, αφού η επίλυση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων συνδυάστηκε με την εξέλιξη της υποψηφιότητας της γειτονικής χώρας. Σε κατακλείδα η αρνησικυρία έγινε, όπως έπρεπε, αντικείμενο εκμετάλλευσης από την ελληνική πλευρά, η οποία εγκαίρως αντιλήφθηκε ποια ήταν τα ακριβή περιθώρια των χειρισμών της, μετέθεσε το βάρος των πιθανών ευεργετημάτων στις τριγωνικές σχέσεις Ελλάδα - Τουρκία - Ένωση και απέσπασε από αυτό τα

μόνα δυνατά ευεργετήματα, που οι συγκυρίες επιδείκνυναν. Μια περαιτέρω στερίξη εμπεριμένη σε μια εξασθενημένη τακτική όχι μόνον δεν θα μετέπειθε την Τουρκία, αλλά περιείχε και τη διακινδύνευση ενός αποπροσανατολισμού των κοινοτικών σε κατευθύνσεις άλλων αναζητήσεων για την επίτευξη της πολιτικής της προς την Τουρκία. Πάντως, θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι τα κεκτημένα του Ελσίνκι δεν είναι αδιάβρωτα και ότι η ελληνική κυβέρνηση είναι υποχρεωμένη να συνεχίσει να τα προστατεύει απέναντι σε ενδεχόμενους πειρασμούς τροποποίησής τους.

Ας έλθουμε τώρα στη δεύτερη αιτία που αφορά την τουρκική ανεπιθύμητα για ουσιαστικές παραχωρήσεις σχετικά με τις πάγιες ή νεόκοπες διεκδικήσεις της εις βάρος της Ελλάδας. Θα ήταν παράδοξο αν η ελληνική κυβέρνηση τη στιγμή που κατέστρωνε τα σχέδιά της για το Ελσίνκι πίστευε ότι η άρση της αρνησικυρίας και η υποχώρηση μιας αδίστηης και με όρους υποψηφιότητας της Τουρκίας θα εξισορροπούσαν έναν ενθουσιασμό στην τελευταία που θα κατέληγε σε μια ριζική αναδιάρθρωση της πολιτικής της.

Η ελληνική κυβέρνηση γνωρίζει, νομίζω, ότι με τους συσχετισμούς δυνάμεων στους εξουσιαστικούς μηχανισμούς της Αγκυρας τέτοιο ενδεχόμενο δεν ήταν ορατό. Όπως γνωρίζει, επίσης, η στάση της, ως έμμεση παρέμβαση στα τουρκικά δρώμενα θα είχε ένα άμεσο και ένα μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα: άμεσα να ενισχύσει εκείνες τις πλευρές του πολιτικού συστήματος που είχαν φιλεuropαϊκούς προσανατολισμούς και μακροπρόθεσμα να συμβάλει σε έναν συνολικότερο εξευρωπαϊσμό των δομών (πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών) της Τουρκίας, που θα επέτρεπε μια τροποποίηση της συμπεριφοράς της τόσο στο εσωτερικό της χώρας (δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα, οικονομική ανάπτυξη, πιο ισοτήματα νομική του πλούτου και των αγαθών), όσο και στις διεθνείς σχέσεις της.

Ουσιαστικά η άρση της ελληνικής αρνησικυρίας έχει τη δυναμική να θέσει σε κίνηση εκείνες τις διαδικασίες που θα μεταλλάξουν βαθμιαία την Τουρκία σε μια χώρα επικεντρωμένη στον εσωτερικό μετασχηματισμό της, και θα της προσφέρουν ένα όραμα εξωτερικής πολιτικής που δεν θα είναι πια μόνον η ανάπτυξη ενός περιφερειακού ρόλου μέσα από μονομερείς και άναρχες κινήσεις, αλλά η πειθαρχημένη συμμετοχή της σε κοινές πολιτικές και, σε κάθε περίπτωση, η διατύπωση πολιτικών που θα λαμβάνουν υπόψη της συλλογικότερες προσεγγίσεις και εξυπηρέτηση κοινών συμφερόντων. Για την Ελλάδα μια τέτοια εκδοχή, τόσο στη διάρκεια της διαπλοκής της όσο και στη φάση της επίτευξής της, εγκλείει την ελπίδα για τη δημιουργία ενός διαφορετικού τοπίου σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες για το μέλλον. Κι η πολιτική δεν δουλεύει μόνο για το σήμερα, πρέπει να δουλεύει και για το μέλλον.

Η υποστήριξη των ευρωπαϊκών προσανατολισμών της Τουρκίας δεν φαίνεται να ήταν, πάντως, ο μόνος ελληνικός στό-

χος. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Ελλάδα προσδοκούσε και ορισμένα μεσοπρόθεσμα αποτελέσματα. Ένα από αυτά ήταν η εμπλοκή, θεσμική πια, της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα ελληνοτουρκικά, κάτι που επιτεύχθηκε μέσω από την «κοινωνικοποίηση» τους, όσο κι αν αυτή παραμένει υποκείμενη στη διαρκή ελληνική επαγρύπνηση και διορθωτική παρέμβαση.

Ενα άλλο ήταν η βελτίωση των διμερών σχέσεων με τη γείτονα, και η απομάκρυνση του σταθερού καθημερινού κινδύνου βίας και αιρόσμενης εμπλοκής. Κι ο στόχος αυτός έχει επιτευχθεί στο μέτρο που στο διάστημα που έχει μεσολαβήσει έχει υπογραφεί ένας αριθμός διμερών συμφωνιών προσέγγισης των δύο χωρών, έχει ανοίξει ο ορίζοντας των σχέσεων της «κοινωνίας των πολιτών» κι έχουν περιοριστεί (όχι εξαφανιστεί) οι παραβάσεις και παραβιάσεις του εναερίου χώρου μας, όπως και οι ερεθιστικές δηλώσεις του παρελθόντος. Ιδιαίτερα βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί στο γεγονός της εξομάλυνσης των στρατιωτικών σχέσεων των δύο χωρών -

μερείς σχέσεις, που θα επέτρεπαν τη διεξαγωγή ψήφισμων ανταλλαγών και την έναρξη μιας αόκληρης διαδικασίας επανεξέτασης των προτεραιοτήτων της χώρας κάτω από τον κοινοτικό αστερισμό. Σε αυτό το σημείο βρισκόμαστε, πράγματι, σήμερα, καθώς ο πολιτικός διάλογος έχει αποκατασταθεί ανάμεσα στα δύο υπουργεία και τους δύο υπουργούς των Εξωτερικών, και κανείς μπορεί να υποθέσει ότι, όχι χωρίς παλινδρομήσεις και παλινωδίες, η εκλογίκευση και ο εξορθολογισμός των τουρκικών διεκδικήσεων θα αυξάνεται καθώς θα βαθύνουν οι διμερείς επαφές, καθώς θα προχωράει στην πράξη η διαδικασία της υποψηφιότητας και θα γίνονται απτές οι υποχρεώσεις και τα βάρη της Τουρκίας απ' αυτήν, και καθώς οι τελευταίες θα εμπνεύσουν την εσωτερική σφαίρα λήψης αποφάσεων.

Όλες αυτές οι επιπτώσεις που προαναφέραμε και οι υποθέσεις εργασίας στις οποίες προχωρήσαμε υπόκεινται, φυσικά, στη μόρα μιας αίρεσης: της ομαλής εξέλιξης του ευρωπαϊκού πειράματος στην Τουρκία. Κάτι που προϋποθέτει μια αδιάπτωτη συνέχεια στην πορεία της υποψηφιότητας, η οποία εξαρτάται από τις προθέσεις των δεκαπέντε και της συνεχιζόμενης ή μη αποφασιστικότητας τους για διεύρυνση της Ένωσης, γενικά και ειδικά. Κάτι που, επίσης, προϋποθέτει την επιδεξιότητα της ελληνικής πολιτικής να χειριστεί έντεχνα αυτήν την υποψηφιότητα, κρατώντας τις λεπτές ισορροπίες ανάμεσα στην ανάγκη της να διασυνδέσει το πνεύμα του Ελσίνκι, να υποστηρίξει την πρόοδο της τουρκικής υποψηφιότητας, αλλά και να εμποδίσει τη νόθευση των όρων συνέχισης και βελτίωσής της, έτσι όπως έχουν γενικά διατυπωθεί στη φιλανθρωπική πρωτοβουλία. Όπως προϋποθέτει να μη παραιτηθεί, κάτω από τις ποικίλες πιέσεις -συμπεριλαμβανομένης και της εσωτερικής μεμψιμοιρίας για την αγκύρωση των εξελίξεων- σε πρόωγες κινήσεις για την επίλυση των θεμάτων υψηλής πολιτικής όσο είναι ακόμα εμφανές ότι μια εξέταση ουσίας δεν θα οδηγήσει παρά σε μια στερεότυπη επανάληψη των τουρκικών διεκδικήσεων, σε μια στερεότυπη απόρριψή τους από τη δική μας πλευρά, και σε μια, κατά συνέπεια, συντακτική υπονόμευση του καλού κλίματος που έχει, παρά τις περιοδικές αντιξοότητες, δημιουργηθεί.

Και για να καταλήξουμε η ελληνική πολιτική από το Ελσίνκι και μετά έχει συνεισφέρει ότι είναι αναγκαίο για να προκαλέσει τόσο μακροπρόθεσμα όσο και μεσοπρόθεσμα μια ριζική αλλαγή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, όχι στη βάση μιας συγκυριακής βελτίωσης, αλλά στη βάση μιας λογικής αλλαγής των όρων που έχουν προκαλέσει τις κρίσεις ανάμεσα στις δύο χώρες. Δεν ήμαστε βέβαιοι, οι μόνοι παίκτες σε αυτό το στοίχημα, και γι' αυτό δεν μπορούμε με απόλυτη ακρίβεια να εγγυηθούμε την επιτυχία της. Μπορούμε, όμως, να θεωρήσουμε ότι η πολιτική του Ελσίνκι είναι η μόνη πολιτική, που αν επιτύχει, θα μελιώνει σχέσεις διάρκειας που δεν θα καθορίζονται από πρόσωπα ή ευκαιρίες, αλλά από σύμπτυξη συμφερόντων και προσδοκιών.

Τα κεκτημένα του Ελσίνκι δεν είναι αδιάβρωτα και η ελληνική κυβέρνηση είναι υποχρεωμένη να συνεχίσει να τα προστατεύει απέναντι σε ενδεχόμενους πειρασμούς τροποποίησής τους

μείωση στρατιωτικής δράσης, κοινά γυμνάσια -γιατί ακριβώς αυτές θα μπορούσαν να πυροδοτήσουν μια αφύπνιση συγκρούσεων με απροσδιόριστα καταστρεπτικές διαστάσεις για τις σχέσεις των δύο χωρών και την ειρήνη στην περιοχή.

Απομένει, βέβαια, ανεκπλήρωτος ένας εκκαζόμενος στόχος: Η υποχώρηση της Τουρκίας από παράλογες αξιώσεις στο Αιγαίο και η πρόοδος στην επίλυση του κυπριακού ζητήματος. Στα δύο αυτά μέτωπα δεν έχουν υπάρξει θεαματικές αλλαγές. Αντίθετα, μάλιστα, οι ενδείξεις για το Κυπριακό δεν είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές, και στο Αιγαίο καμία πρόοδος σχετικά με τις τουρκικές θέσεις έχει επισημανθεί. Ας σταθούμε λοιπόν για λίγο στο σημείο αυτό, κι ας αναρωτηθούμε αν λογικά ήταν δυνατό μέσα σε ένα οκτάμηνο να περιμένουμε, χωρίς άλλες ριζικές ανακατατάξεις στο σκηνικό της Τουρκίας, μια εκ βάθρων αναθεώρηση της πολιτικής της. Τα σημερινά κεκτημένα της Τουρκίας από την απόφαση του Ελσίνκι δεν θα δικαιολογούσαν, για όσους γνωρίζουν τη χώρα και τις αντιθέσεις της, μια τέτοια μεταβολή. Αυτό που κάθε έλλογος παρατηρητής θα ανέμενε θα ήταν ένας βαθμιαίος σκηνισμός εικρατών συνθηκών στις δι-